

Museum og børneforsorg

af Keld Dalsgaard Larsen

Stine Abelone

Stine Abelone Frandsen (f. 1887) skrev i 1955 sine erindringer til Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser. Fra et langt liv – men om barndommen i Silkeborg var der ikke meget at berette. Forældrene blev skilt, og familien opløst:

„Så kom vi desværre på børnehjem i Silkeborg. Vi havde det såmænd godt nok, men det var jo ikke det samme som sit eget hjem.... Jeg kan jo ikke fortælle meget om min barndom, for på et børnehjem går det jo efter en plan. Jeg gik i skole i Silkeborg, og der ud over kom vi jo ikke til meget. Jeg kan huske engang, og det står tydeligt for mig endnu, at da jeg gik i skole, blev de dygtigste til gymnastik taget ud og skulle gå til prøve ... og skulle give opvisning, men det måtte jeg ikke komme til. Det gjorde mig ondt, for jeg var så glad ved at gå til gymnastik, så det varede længe, inden jeg glemte det, så er der ikke mere om min barndom“.

Lad Stine Abelones barndomserindring være indgangen til dette essay om museum og børneforsorg. Erindringen giver i al sin kortshed et godt vidnesbyrd om emnets vanskelighed. Barndommen forsvinder så at sige. Bliver usynlig. Der er ikke rigtigt noget at fortælle, og det, der måtte være at fortælle, er smertefuldt.

Hvorfor? Fordi det ikke var ens „eget hjem“. Stine Abelone havde det „såmænd godt nok“ på børnehjemmet C. Knaps Minde i Silkeborg, men grundlæggende var det ikke det, hun havde ønsket sig. Hvad havde Stine Abelone ønsket sig? En almindelig familie og et ganske almindeligt barneliv. I stedet kom hun på børnehjem, og hendes liv blev hermed ualmindeligt. Livet som børnehjemsbarn resulterede i en bemærkelsesværdig dobbelthed. På den ene side var der

Forstanderinde enkefru Højlund med personale og børn på Knaps Minde omkring 1890. Måske er Stine Abelone med på billedet, hvis fotografiet er fra senere i 1890'erne.

Børnehjemmet C. Knaps Minde. En herskabelig villa på Drewsensvej 80, tegnet af Anton Rosen. Fra ca. 1918. Her holdt børnehjemmet til i perioden 1887-1947.

åbenbart ikke noget at fortælle. På den anden side satte det sig spor i sindet for altid. Hvordan kan sådan en historie komme frem i lyset? Og hvorfor? Herom handler dette museumsessay.

Børn og børneforsorg

Børn er vor fremtid. Samfundet har altid en interesse i de kommende generationers opvækst. Er afhængig af, hvordan ungdommen klarer opgaven.

Kapitalismens fremvækst fra slutningen af 1700-tallet ændrede danskernes livsvilkår i stort og småt. Landboreformerne skabte en bred selvejende gårdmandsklasse, byerne voksede, industrialiseringen muliggjorde fabrikker i by og på land, og markedsøkonomien pressede sig på. Enevælden og dens planøkonomi opgav at rumme udviklingens dynamik. Nye politiske strømninger vandt frem under parolen „frihed, lighed og broderskab“, og demokratiet fik fodfæste. I

Danmark ved 1849-grundloven. Det traditionelle samfund var under nedbrydning.

Det fik også indflydelse for mænd, kvinder og børn. De gamle familie- og slægtsmønstre var i opbrud, og den borgerlige kernefamilie trådte til som det nye familieideal med den udearbejdende husfader, den hjemmegående husmoder og så børnene. Den nære familie skulle være den trygge arne til børnenes opvækst. Og børnene fik en barndom, og skulle lære mere og andet end blot at efterligne forældrene. De skulle f.eks. lære at læse, skrive og regne. For at kunne blive nyttige borgere som voksne. Skoleloven af 1814 skal ses i det perspektiv.

Kapitalismen skabte velstand og usikkerhed. Tidligere havde den brede befolkning groft sagt været lige fattige. Levet nær sultegrænsen. Med kapitalismen indtrådte en velstandsspiral af hidtil usete dimensioner. Mange nød godt heraf. Andre fik ikke del i fremgangen. Kapitalismen gav derfor øget opmærksomhed på tidens fattigdom. Ønsket var, at alle kunne forsørge sig selv og sine. Alt andet var problematisk. Men hvad med dem, som ikke kunne forsørge sig selv? Og deres børn? Hvad med de børn, som voksede op i fattige familier, som ikke var i stand til at føde eller opdrage børnene? En børneforsorg for disse børn var påkrævet. Staten og privat velgørenhed trådte til med blandt andet opdragelsesanstalter og børnehjem.

På Silkeborgegnen kom to landsdækkende opdragelsesanstalter, Bøgildgaard i 1830 og Himmelbjerggården i 1897. Ægteparret Knap åbnede i 1887 et privat børnehjem i Silkeborg, senere kendt under navnet C. Knaps Minde. Bøgildgaard, Himmelbjerggården og C. Knaps

Minde var lokale institutioner, som trådte til, hvor familien ikke magtede opgaven. Af den ene eller anden årsag, men fattigdom var gerne en del af hele problematikken. Det er denne børneforsorg, som er emnet her.

På museum

Museum Silkeborg har – som henholdsvis Blicheregnens Museum og Silkeborg Museum – siden 1980'erne med mellemrum arbejdet med temaet børneforsorg. Blicheregnens Museum har indsamlet genstande fra Bøgildgaard, og museet bidrog til institutionens 175 års jubilæum i 2005 ved dels en stor særudstilling og dels bogen „Med arbejdet som rettesnor. Fra fattigopdragsanstalten Bøgildgaard til døgninstitutionen Oustruplund 1830-2005“.

På Silkeborg Museum har jeg været engageret i flere projekter. Som nyansat blev jeg kastet ud i udarbejdelsen af jubilæumsskriftet „C. Knaps Minde – et børnehjem og dets børn 1887-1987“ (1987). I 2012 deltog jeg i C. Knaps Mindes 125 års jubilæum, hvor jeg blandt andet holdt den historiske festtale. Anledningen brugte jeg til at supplere mit materiale og indsamle flere erindringer.

Silkeborg Museum havde store dele af Ry Kommune som musealt ansvarsområde frem til 2007. Himmelbjerggården hørte musealt ind under museet. Silkeborg Museum og jeg var engageret i institutionens 100 års jubilæum med en stor udstilling i gymnastiksalen i sommeren 1997. Igen var det et arbejde, som fuldstændigt opslugte de involverede med hud og hår. Professionel distance var en umulighed. Museumsudstillinger har det med at gå i glemmebogen,

når de slutter. Den store viden, som er indsamlet i forbindelse med udstillingen, spredes for alle vinde. Sådan gik det også delvist med mit arbejde på Himmelbjerggården. Optegnelser, oversigter, interviews og indtryk havnede i skrivebordsskuffen. Til bedre tider. Først i 2014 og 2015 tog jeg mig tid til at gennemgå mine gemmer og supplere mit materiale fra dengang. Resultatet blev artiklen „Himmelbjerggården – fra børnehjem til behandlingshjem ca. 1897-1967“ i Århus Stifts Årbøger 2015. Hermed er langt om længe den indsamlede viden om Himmelbjerggården videreformidlet.

En direkte anledning til min genoptagelse af arbejdet med Himmelbjerggården var nedlægelsen af Oustruplund i 2014/2015. Oustruplund henvendte sig til Museum Silkeborg, og vi modtog en række genstande, skriftligt materiale og fotografier. Institutionens historie kan hermed sikres. Jeg har således i 2015 registreret po-

Bøgildgaard – et lille pædagogisk samfund i Thorning sogn. Oprettet i 1830 og afviklet i 2015.

Himmelbjerggården omkring 1900 med plejeforældre og drenge.

kaler og service fra institutionen – mens historien passerede revy. Nøglepersoner med tilknytning til Oustruplund lod forstå, at de gerne så institutionens nyere historie uddybet og fortalt. Var det ikke en opgave for Museum Silkeborg?

Er det nemt at arbejde med børneforsorg rent musealt? Nej! Slet ikke. Men ingen har jo lovet os, at livet skal være nemt. Heller ikke museumsarbejde. Problemer er der nok af. Blandt andet at selv nok så mange bænke, stole, tremmesenge, service, pokaler, spanskror og husflidsprodukter kan gøre krav på at illustrere „børneforsorgen“. Alle disse genstande er og bliver noget udvendigt, staffage, i forhold til det levede liv på institutionerne. Genstandene kan være rigtig gode som „knagerække“ i fortællingerne, men det dækker på ingen måde historien. Mange andre af livets vigtige tilskikkelser har samme museale problem. Eksempelvis musik, idræt og

kærlighed. 10 violiner og en trækbasun kan være illustrative, men er kun en ringe erstatning for musik i al dens væld. En fodbold, 11 par bluser, bukser, strømper og fodboldstøvler kan aldrig gøre det ud for fænomenet „fodbold“. Et bryllupsbillede og to vielsesringe siger uendeligt lidt om, hvordan ægteskabet er i det levede liv. Genstandene er som sådan „døde“ og „stumme“ ting – formidling af det levede liv kræver andet og mere.

Problemerne ved museal forskning og formidling af børneforsorg kan nemt gøres så uoverstigelige, at mange simpelthen lader emnet ligge. Det ville være en menneskelig og faglig falliterklæring. Hvor er vi henne, hvis museerne ikke kan bakke med temaer som kærlighed, idræt, musik og børneforsorg? Her er det på sin plads at gøre sit bedste vel vidende, at det altid kan gøres bedre og anderledes.

Hjem og arbejde

Frem til 1960'erne omtalte man familien som samfundets „grundcelle“. Kernefamilien var det normale og det gode. Hjemmet var det trygge sted i den store verden. Problemet opstod, når hjem og familie af den ene eller anden årsag svigtede, og børn måtte sendes på børnehjem eller opdragelsesanstalt. Men også her ønskede man at ligne den normale familie og hjem så meget som muligt. Ordet børnehjem er et eksempel på dette ønske. Børnehjemmet Knaps Minde skulle drives som et „hjem“ med en „mor“ og nogle børn. Forstanderinden var gerne en enlig kvinde, som sammen med en, to eller måske tre unge piger stod for hverdagen på hjemmet. Arbejdet var et kald for forstanderinden.

Var hendes liv, gav hendes liv mening. Børnene tiltalte forstanderinde som mor eller plejemor. Og alle sov selvfølgelig under samme tag. Som familier gør.

Opdragelseshjem som Bøgildgaard og Himmelbjerggården havde også „hjem“ og „familie“ som forbillede. Og igen boede og levede alle i „hjemmene“ dag og nat. Alle var henvist til at leve sammen på godt og ondt. Som man gør i familier.

Under denne pædagogik var det selvfølgelig at give kærlighed til børnene. Plejefar og plejemor måtte og skulle gerne give kærlighed til de børn, de havde i varetægt.

Børneforsorgen havde til opgave at opdrage børnene til kommende gode voksne, gode samfundsborgere, som kunne forsørge sig selv og sine. Bøgildgaard og Himmelbjerggård var for vanrøgtede og vanartede drenge, mens Knaps Minde var for drenge og piger, som normalt manglede en mor.

Drengene på Bøgildgaard og Himmelbjerggården skulle gøres til kommende gode mænd og fædre. Midlet var en disciplineret hverdag med skole, pligter og arbejde.

Himmelbjerggårdens grundlægger L. Budde skrev om arbejdets betydning:

„Vi har gjort en rig erfaring om, hvilken værdi der ligger gemt i en sådan børnefloks levende kraft, når den vågner med liv og med lyst, og det er min overbevisning, at det har en stor betydning også for deres opdragelse, at de kommer til at føle sig som virkende led i det hele, som uundværlige og værdifulde medarbejdere. Det styrker deres selvagtelse, lærer dem ansvarsfølelse og giver dem den glæde, som kun et godt

og frugtbart arbejde kan skænke. Men fra glade børn går vejen til gode børn“. (Himmelbjerggården ca. 1897-1967 (2015) s. 53).

Pligt og følelsen af at være nyttig skulle give rygrad til en kommende voksentilværelse. Denne fokusering på hjem, familie og arbejde var bærende inden for børneforsorgen frem til 1950'erne. Herefter indtræffer et radikalt nybrud inden for pædagogikken.

Den nye forstander Martin Juhl Andersen på Bøgildgaard satte i 1971 ord på de nye tider. Forstanderen og hustru ønskede ikke at være „plejefar“ og „plejemor“.

„Vi ville føle det som noget forløjet, hvis vi skulle gå og bilde dem ind, at vi er en erstatning for deres hjem. Alle vore elever er godt begavede, og de fleste har et hjem. Dette er en hjælpefunktion, en slags kostskole, hvor vi skal hjælpe dem til, at de skal kunne begå sig i deres hjem og omkring dette. Vi bygger mere på tillid og ærlighed end på kærlighed. Det er hver dag spændende at se, om det, man har sat sig for, lykkes. Vi skal hele tiden arbejde med et langt perspektiv, hvor der kan gå masser af år, før vi ser nogle resultater. I dag er de unge, som kommer (på Bøgildgaard) mere sarte og nervøse end tidligere, hvor de, der var anbragt på institutioner, var mere robuste typer“. (Med arbejdet som rettesnor (2005) s. 184).

Samfundet havde forandret sig, og det samme gjorde pædagogikken. På godt og ondt. Der sker et afgørende skift inden for børneforsorgen i 1960'erne. Hvor man tidligere anså drengene på Bøgildgaard og Himmelbjerggården for såvel vanrøgtede som vanartede, var holdningen efterfølgende, at der var tale om svage og syge

børn. Mange med en psykisk diagnose, hvor pædagogik, terapi og senere medicin var løsningen.

Synliggørelse

At synliggøre de usynliges historie var en ledetråd i mit engagement med C. Knaps Mindes historie i 1987. Og de usynlige var i denne forbindelse de børn, som havde boet på børnehjemmet. Personalets eller bestyrelsens virke var ikke mit udgangspunkt. De har nogle andre – og langt mindre omtålelige – historier at berette. De kom også med i jubilæumsbogen, men i første omgang ønskede jeg at høre „børnenes“ erindringer. Flere ældre mennesker med en barndom på C. Knaps Minde bidrog med personlige beretninger med vægt på det positive. Her et par eksempler fra jubilæumsbogen:

Frederik Ottendal Nielsen (f. 1911) var på Knaps Minde ca. 1915-1923 under forstander-

inde frk. Olsen og dennes søster, i daglig omtale Nosa og moster:

„Vi havde det godt, det kan man se nu bagefter. Dengang følte man jo, at man havde det så forfærdeligt. Men det har heller ikke været nemt for to damer at holde styr på 12-14 unger. Det var et godt hjem, men alligevel ikke et hjem i den almindelige forstand. De børn, man bor sammen med på børnehjemmet, får man ofte et godt kammeratskabsforhold til. Men andre kunne ikke tåle synet af hinanden. De sloges både i skolen og i hjemmet. Jeg tror ikke, at man kan sige, at vi opfattede os som en normal søskendeflok“.

Frederik Ottendal Nielsen kom ud at tjene på en gård i Levring, men på sine fridage tog han om på Knaps Minde: „Man var altid velkommen, så på den måde opfattede jeg Knaps Minde som mit hjem“.

Inger Mogensen (f. 1939) var barn på Knaps Minde i årene 1941-1956 under forstanderinde fru Astrid Jaede, gerne omtalt som mor:

„Jeg synes, vi fik en god opdragelse. Jeg har selv prøvet at give mine børn nogenlunde den samme opdragelse, som jeg fik på Knaps Minde. Vor mor var ikke streng, men hun havde sine principper. Hvis man kom for sent ind til bordet, og de var begyndt at spise, og vi gik bare ind ad døren, sagde hun: „Hvad siger man, når man kommer ind?“. Så gik man ud og kom ind igen og sagde: „Velbekomme“. Og når vi gik fra bordet, skulle vi sige „Tak for mad“....

Vi har haft et godt hjem på Knaps Minde. Jeg tror, at vi havde det for godt til, at vi ønskede os andre steder hen – f.eks. til vore biologiske forældre. Selvfølgelig kommer der en tid, hvor man

C. Knaps Minde på Aldersvej i Silkeborg. Børnehjemmet har haft til huse i den gamle skovriderbolig siden 1947.

ønsker at få mere klarhed over ens familiebaggrund. Når man blev 18 år, kunne man gå ned på socialforvaltningen og få oplysninger om ens forældre. Men de frarådede mig at tage kontakt til min mor, der levede endnu. Og jeg gjorde, hvad de foreslog.

14 dage før mit bryllup fik jeg pludselig klarhed over, at jeg havde nær familie i byen og omegnen. Det kom som et chok, og jeg fór ud til mor på børnehjemmet. Jeg var simpelthen så rystet, at jeg ikke tog på arbejde den dag. Men så fik jeg snakket med fru Jaede. Jeg fik også min „rigtige“ mor at se, men det skulle jeg ikke have gjort, for hun var så medtaget af sygdom, at det ikke var andet end en trist oplevelse. ..

Da jeg skulle giftes, var det meningen, at vi skulle holde bryllup på La Strada. Men da mor hørte det, sagde hun, at det ville de holde på Knaps Minde, da jeg havde boet dér så længe, og jeg ingen familie havde. Og så holdt de et fint, fint bryllup. Min mands familie var meget imponeret over børnehjemmet. Det havde de slet ikke forestillet sig om et børnehjem. Mange har jo den forestilling om et børnehjem, at det er et sted for uartige og kriminelle børn. Men det er helt forkert. Jeg kom på Knaps Minde som 2-årig, så det er begrænset, hvor kriminel jeg kan have været. Nej, det var skilsmissebørn eller forældreløse børn på en eller anden måde, der kom på Knaps Minde“.

I min naivitet ønskede jeg i 1987 at få de daværende børns beretninger med i jubilæumsbogen. Det kunne imidlertid slet ikke komme på tale. Hvorfor? Begrundelserne rummede såvel ønsket om at beskytte skrøbelige unge som, at de unge ville binde mig alt muligt på ærmet. Især

om personalet! Det forundrede mig. Under arbejdet konstaterede jeg, at institutionen havde mange fotografier af børnehjem og børn før 1970. Men fåtallige herefter. Hvorfor? Åbenbart igen for at beskytte børnene. Men beskytter man ved at gøre mennesker usynlige?

Nuancerne

C. Knaps Minde holdt et flot 100 års jubilæum, og jubilæumsbogen blev godt modtaget. Af dem som hovedsageligt havde et positivt syn på Knaps Minde, skulle det vise sig. Efter jubilæet blev jeg kontakte af Marianne Thygesen, som fandt, at skildringen af Knaps Minde var alt for lyserød. Hendes erindringer var ganske anderledes. Virkeligheden kan som bekendt anskues fra mange vinkler og vurderes meget forskelligt. Efter samtale med Marianne Thygesen vidste jeg, at jubilæumsbogen manglede nogle af de mørke

C. Knaps Minde.
Grubebillede i Astrid
Jaedes forstandertid
1934-1969.

C. Knaps Minde.
Astrid Jaede sammen
med børnene til juleklip.

nuancer. Hvad skulle jeg stille op med den erkendelse? Jeg valgte at holde ører og øjne åbne omkring emnet.

Midtjyllands Avis bragte den 18. marts 2003 en stor artikel under overskriften „Børnehjemmet blev aldrig mit hjem“, hvor Mona Bendt fortæller om sin tid på Knaps Minde i 1950'erne. En traumatisk oplevelse:

„Vi fik tæsk både morgen, middag og aften. Der skulle ingenting til... Men det værste var nok alligevel, at vi aldrig oplevede nogen kærlighed. .. Vi mærkede aldrig nogen kærlighed. Vi duede ikke til noget, fik vi at vide. Der var så meget svigt og så mange afsavn“.

Mona Bendts udtalelser lå i tråd med Marianne Thygesens beretning og gav jo et noget andet syn på forholdene, end jubilæumsbogen overordnet set gav. Hvordan kunne jeg få rettet op på det? Skulle jeg det? Anledningen kom, da jeg i 2012 blev bedt om at holde den historiske

festtale til institutionens 125 års jubilæum. Som forberedelse tog jeg på en mindre interviewrunde for at få flere nuancer med. Også til Mona Bendt og Marianne Thygesen for at høre, om de fortsat stod ved deres hidtidige udsagn. Det gjorde de. Men verden er aldrig sort-hvid. Nuancer kom med i samtalen med søstrene Mona Bendt (f. 1941) og Inge Beuchert (f. 1943). De var ni søskende, da deres mor dør i 1953. Fire af dem kom på Knaps Minde med Mona som den ældste.

Mona: „Jeg brød mig ikke om fru Jaede. Eller Ella og Rigmor. Vi skulle altid løgnagtiggøres. Det var altid løgn, det vi sagde. Jeg har aldrig følt, at man kunne have noget nært forhold til nogen af de voksne på Knaps Minde. Der var ingen at betro sig til“.

Lise: „Ja, det er rigtigt, men alligevel vil jeg sige, at jeg et eller andet sted godt kunne lide fru Jaede. Men hun lod de unge piger, Ella og Risse (Rigmor) have alt for meget magt“.

Ingen af de to søstre havde fået tæsk af fru Jaede. Korporlighederne stod de to ansatte piger for. Billedet nuanceres. Kunne der siges noget positivt om opholdet på børnehjemmet? Det kunne der godt:

Mona: „Der var ordnede forhold på Knaps Minde. Og vi fik mad, tøj, sko og al den slags. Om morgenen fik vi en kæmpe tallerkenfuld havregrød, og det var vi jo ikke vant til. Lille-søster Inge fik samme kæmpeportion, og den skulle spises op. Det kunne hun slet ikke, og hun var ved at kaste op“.

Der var også stjernestunder på Knaps Minde. F.eks. jul og sommerferie på Ahl Hage:

Mona: „Julen på Knaps Minde var virkelig jul.

Atmosfæren var storslået. Det var en jul, man aldrig glemmer. Vi var med til at lave alt, klippe og klistre, lave kort til familien, lave julepynt til juletræet osv. Vi lavede stakkevis af servietter, som vi brugte til julegaver til familie. Af juletræspynt var der de små lygter af silkepapir. Bestyrelsen kom på Knaps Minde den 23. december, og vi kom i vort pæne tøj. Vi dansede også om juletræet den dag“.

Lise: „Næste dag efter morgenmaden gik vi hjem til vor familie og afleverede vore gaver. Vi skulle være tilbage kl. 14... Klokkerne 16 kunne man komme med i kirke, hvis man ville. Det var frivilligt. Julemaden var flæskesteg og ris à la mande. Vi fik masser af gaver. Det var overvældende“.

Nuancerne findes. De mørke nuancer kan have talrige årsager. F.eks. at være anderledes. Om det så var noget så prosaisk som de daglige underbukser. Pigerne fik lodne underbukser på. Varme og fornuftige – men umoderne og grimme efter pigernes mening. Og at komme til gymnastiktime iført sådanne var pinligt. Her måtte handles:

Lise: „Vi fandt nogle sommertrusser på depotet og trak dem på først, og når vi så var væk fra Knaps Minde, tog vi de lodne underbukser af og gik i skole iført almindelige trusser – som alle andre“.

Historierne har altså mange nuancer. Nogle har gode minder. Eller fokuserer mere på de gode minder. Andre har dårlige minder fra Knaps Minde. Mange har som børn følt mangel på privatliv, kærlighed, tillid, tryghed og følt sig sat i bås uden muligheder for at udfolde sine gode sider. Og det sidder fortsat dybt i dem.

En god historie

Historierne om børneforsorgen kan nemt blive sort i sort. Håbløst. Håbet er imidlertid det sidste, man må tage fra et menneske. Arbejdet med børneforsorgen er nødsaget til at vægte de positive historier. Holde håbet levende.

I 2012 besøgte jeg Ida Jaede, som havde en barndom og ungdom på Knaps Minde, hvor hun dels var enebarn af forstanderinden og dels pige sammen med andre børn. Pigen Idas „overlevelsestrategi“ var, at loyaliteten til børnegruppen var den primære. Men kritik af moren rammer den dag i dag datteren. Ida Jaede bad mig hilse alle til jubilæet og overrakte mig en korrespondance mellem Knaps Minde og Gunnar Nu Hansen. Herved kom en positiv historie frem. Et lille mirakel.

Historien begynder med, at Astrid Jaede får det indfald at skrive til Gunnar Nu Hansen. Formodentligt i december 1958. Brevet ser ud til at være ledsaget af en julegave fra børnene på Knaps Minde i form af servietter til familien Hansen. Denne henvendelse indleder en korrespondance, som varer i ca. 10 år fra 1959 til 1969.

Gunnar Nu Hansens første brev fra 11. januar 1959 har følgende ordlyd:

„Kære „Knapper“. Må jeg sige Jer alle tak for den meget smukke og usædvanlige julehilsen. Jeg blev meget glad for den, og min kone har vist den frem til alle, som besøgte os i dagene omkring jul og nytår. Vi nænner næsten ikke at bruge dem – det skal i hvert fald være ved en meget stor og sjælden lejlighed. Og så siger vi til gæsterne, at de helst ikke skal anvende dem – så kan de holde til næste gang. Men endnu engang

tak fra familien Hansen. Det varer ikke længe, så kommer der en ny sending plakater. Mange hilsner Onkel NU“.

Kontakten er skabt, og tonen slået an. „Knapperne“ – børnene på Knaps Minde – har rørt manden. Herefter kommer postkort efter postkort fra den omkringfarende sportsjournalist Gunnar Nu Hansen. 77 kort fordelt på ca. 10 år.

Gunnar Nu Hansen underskriver sig gerne med Onkel Nu. Kortet er direkte henvendt til børnene, og den normale tiltaleform er „kære venner“. Men den varierer med „kære venner og veninder“, „kære borger og borginder“ eller „kære Knapper“. Og så kan man følge den travle mand rundt i verden med kort fra Island, Norge, Sverige, Finland, Sovjetunionen, Øst- og Vesttyskland, Holland, Belgien, Luxemburg, Frankrig, Østrig, Spanien, England, Irland, Israel, Tyrkiet, og fjerne lande som Japan. Gang på gang er der en lille finurlighed i den korte tekst eller en pudsigt tændstikmand – som skal forestille Onkel Nu selv – tegnet på kortet.

Menneskelivet er at give og tage. Brevene er et vidnesbyrd på, at børnene på Knaps Minde rent faktisk også gav Gunnar Nu Hansen noget. Den kendte dansker var oprigtigt glad og taknemlig for kontakten med Knaps Minde. Den var en livline, var en glæde i et fortravlet og til tider måske ensomt liv.

En juleaftensdag sidder Gunnar Nu Hansen i Frankfurts lufthavn – hvad får han tiden til at gå med? Med at skrive til Knaps Minde:

„Kære alle sammen. Onkel Nu skriver dette kort i Frankfurts lufthavn juleaftensdag kl. 11.00. Forhåbentlig flyver SAS til København, ellers bliver min kone og dreng og pige og jeg

selv lidt kede af det. Mange, mange tak for servietterne, som vi bruger til Sørenes fødselsdag i januar. Altså glædelig jul og godt nytår. Mange hilsner Onkel NU“.

Det er også en historie om, hvad Knaps Minde børnene gav et andet menneske. Måske vidste børnene det ikke selv. Men Gunnar Nu Hansen understreger det flere gange:

„Kære alle sammen. Må jeg takke mange (gange) for telegrammet. Hvis I bare vidste, hvor glad jeg blev. Her kommer en beskeden hilsen fra Pavens by og fra Gunnar H.“.

Kortene viser, hvor let det er at glæde et andet menneske. Der skal egentligt så lidt til. Til andre tider skal der omvendt ikke meget til, før vor verden ramler. Mennesket er et skrøbeligt væsen. Børnehjemsbarn eller ej.

Hvorfor

Historierne fra børneforsorgens verden er ømtålelige, vanskelige og skrøbelige. De er vanskelige at få indsamlet og fortalt. På en relevant måde. Altid kunne det fortælles på en anden måde. Anskues fra andre vinkler. Skulle man ikke hellere opgive på forhånd? Historierne kan alligevel altid stemples som individuelle og subjektive. Som ufuldstændige. Hertil er blot at give et rungende nej.

Historierne skal frem i lyset, for børnehjemsbørnenes skyld, for vi andres skyld og for samfundets skyld. Børneforsorgen og dens børn er også en del af vor virkelighed, vor historie. Rigtigt mange af de tidligere børneforsorgsbørn har puttet med deres barndom, fortrængt den eller været tavse om den. Også over for deres allernærmeste. Det er umenneskeligt. Ubærligt.

Mange af børnehjemsbørnenes største smerte er den mistillid og de fordomme, der omgærdede deres baggrund. Ofte kan de såmænd godt slå sig til tåls med, hvordan de har haft det på børnehjemmet, men at det skal „forfølge“ dem livet igennem er smerteligt. Folks fordomme gør ondt. Der er således al mulig god grund til at få historierne frem i lyset, så man ikke famler i blinde og havner i fordomsfuldhed.

Børneforsorgen er også et spejl på den almindelige udvikling. For os alle sammen. Hvad er det, som giver de bedste muligheder for at lykkes som menneske? Og hvorfor er det åbenbart så svært for børnehjemsbørn? Børneforsorgen har altid gjort det så godt, man formåede. Altid haft de bedste intentioner for tidens udsatte børn. Og meget ofte går det alligevel galt. Hvorfor? Fordi det er vanskeligt – grænsende til det umulige – at skabe normalitet uden for normaliteten.

Ønsket om at være normal og almindelig går igen og igen hos børnehjemsbørnene. At være som alle andre. Børneforsorgen gør forsøget. Men alt for ofte resulterer det ikke i et almindeligt menneskeliv. I vor egen tid er det normale og det almindelige nærmest skældsord. Men det almindelige og det normale er nødvendige rammer for det at være menneske. Piller vi ved disse rammer, havner vi let på herrens mark. Især dem af os, som har disse rammer mest behov. Tidens trend er, at plejer er død. Men plejer er pinedød nødvendig for at være menneske.

Børneforsorg er vanskelig. Uden facitliste. Musealt arbejde med børneforsorg kræver talrige overvejelser i bestræbelserne på at gøre det gyldigt, relevant og håbefuldt.

Den grumsede virkelighed

Menneskene har en tendens til at ville se verden i et sort-hvidt perspektiv. Sådan er det også inden for børneforsorgen, hvor skildringer af fortidens forhold jævnligt skildres sort i sort. Og dagspressen følger gerne trop. Jo værre historier jo fyldigere omtale i pressen. Men det er og bliver en skævvreden og unuanceret historie, som ingen kan være tjent med. Det virker nærmest som om, udgiverne af de dårlige historier føler sig gode ved at formidle historierne. At man gør en god gerning og retter på en historisk uretfærdighed. Det er en problematisk attitude i historisk arbejde.

Der er mange aspekter i den historiske tilgang. Man skal altid huske på at forstå historien i den historiske kontekst. Man skal passe på med, hvordan man blander sin egen tid og dens dagsordner ind i det historiske arbejde.

Den historiske virkelighed med sovesal, fællesspisning i tavshed, bordbøn, havregrød og

C. Knaps Minde på Aldersvej. Skolebørn klar til afgang fra børnehjem til skole.

Himmelbjerggården.
Sovesal først i det
20. århundrede.

øretæver var ikke afgørende problemer i en samtid, hvor det var det normale.

Man skal også hele tiden passe på „dem“ og „os“. Om vi i og med fokuseringen på børnehjemsbørnene gør dem til historiens „ofre“. Tendenserne til at fortælle en „offerrolle“-historie er snublende nær. Men lige så snart man har „ondt af“ nogen, forsvinder det ligeværdige. Ofrene umyndiggøres. Og formidlerens rolle bliver let den retfærdiges, som gør op med fortidens uretfærdighed.

De gode gamle dage findes ikke. Og de kommer aldrig tilbage. Hver tid har sine gode og dårlige sider. I børneforsorgens historier er tendenser til at sværte „gamle dage“ til i dystre farver, mens nutidens pædagogik tilsvarende fremstår som selvfølgelig og lys. Det er igen en skævvrid-

ning. De pædagogiske resultater før 1960'erne var problematiske, og de pædagogiske resultater fra 1960'erne er lige så tvivlsomme. Det er den sørgelige kendsgerning.

Det er så nemt at tale dårligt om fortidens pædagogiske bestræbelser. I dag kan de virke forkerte og latterlige. Men i samtiden havde de et rationale. Derimod holder man sig gerne på andægtig afstand af at gøre grin med nutidens pædagogiske bestræbelser. De virker gode og selvfølgelig. Men er det rigtigt? Lad mig være så frimodig at være „djevleadvokat“ i forhold til den nyere pædagogik og dens latente problemer:

Fra 1960'erne ændredes pædagogikken radikalt. Den blev professionaliseret. Hvad betød det konkret? En massiv tilgang af pædagoger på institutionerne, som ikke længere opfattede deres arbejde som et „kald“, men som et lønarbejde. Som en selvfølge boede man ikke i samme hus som børnene – man havde sit eget hjem, hvor man levede livet. På institutionen var man på arbejde. Ansatte og børn var som sådan ikke henvist til hinanden. På godt og ondt. Kærlighed har ingen plads i moderne pædagogik. Det er uprofessionelt. Kærlighed, glæde og vrede skal indkapsles i rationel og velovervejet handling. Alt andet vil potentielt være fyringsgrund.

Tidligere gjorde børnene nytte ved deres arbejde. Uundværlige i hverdagen. Efter 1960'erne ville det nærmest være at betragte som børnearbejde og som sådan et brud på menneskeretighederne. Børnene skulle beskæftiges med aldersbestemt hobbyvirksomhed. Uden reel nytteværdi. Børnene blev slet og ret unyttige.

Tidligere var det almindeligt, at drengene var

Bøgildgaard.
Drengene hjælper til i
vaskeriet. 1919.

flere år på Bøgildgaard eller Himmelbjerggården. Efter 1960'erne indgik børnene (dreng og piger) i et behandlingsforløb mellem mange forskellige institutioner, og børnene opholdt sig kun et halvt eller et helt år på Bøgildgaard eller Himmelbjerggården. Indtil de skulle videre i behandlingssystemet og dermed til en anden institution. Er det godt eller skidt? Det giver i hvert fald ikke mange muligheder for at falde til ro og skabe gode kontakter til voksne og børn på de steder, man nu havner. Børneforsorgens nutidige „børn“ har gang på gang klaget over denne flygtighed. De føler sig nemt som en brik i et stort maskineri, og de bemærker, når pædagogerne ved spisebordet mest af alt er optaget af at bytte vagter indbyrdes.

Selve synet på barnet er også radikalt ændret.

Tidligere var drengene på Bøgildgaard og Himmelbjerggården vanrøgtede og vanartede. Mange af dem vagabonderede, stjal, skulkede fra skole og løj gerne. Førte et frit liv på egen hånd, som samfundet ikke mente, var godt for nogen. Opdragelseshjemmet skulle derfor ved disciplin, skole og arbejde lede de vildfarne drenge på rette vej. Efter 1960'erne er synet på børnene helt anderledes. De er først og sidst uskyldige, omsorgssvigtede, svage og reelt syge med en psykiatrisk diagnose. De har behov for rationel behandling lige fra pædagogik til medicin. Hvilket barnesyn rummer de største forhåbninger?

Disse frimodige betragtninger for at påpege, at børneforsorgen må og skal ses i historisk perspektiv. Fortiden gjorde det så godt, den kunne. Det samme gør nutiden. Fortidens pædagogik

er irrelevant i dag. Samfundet udvikler sig, og pædagogikken må selvfølgelig rette ind herfter. Fortidens fejl kan ikke gøres om. Nutidens fejl kan man måske rette på. Museum Silkeborg har gennem årtier vovet at arbejde med denne svære problematik, formidlet sin viden, videregivet sine faglige refleksioner og er parat til at fortsætte.

Henvisninger

Inge M. Bryderup: Børnelove og socialpædagogik gennem hundrede år (2005)

Louise Dalby: Retledte drenge? Filantropi og opdragelse på opdragelsesanstalten Bøgildgård 1830-1900 (2002)

Line Højgaard, Peder Hjorth Jensen og Hans Kruse: Med arbejdet som rettesnor. Fra fattigopdragelsesanstalten Bøgildgaard til døgninstitutionen Oustruplund 1830-2005 (2005)

Himmelbjerggården 1897-1997 (Jubilæumsskrift 1997)

Jesper Vaczy Kragh, Stine Grønbæk Jensen og Jacob Knage Rasmussen: På kanten af velfærdsstaten. Anbragte og indlagte i dansk socialforsorg 1933-1980 (2015)

Keld Dalsgaard Larsen: C. Knaps Minde – et børnehjem og dets børn 1887-1987 (1987)

Keld Dalsgaard Larsen: Himmelbjerggården – fra børnehjem til behandlingshjem, ca. 1897-1967 (i Århus Stifts Årbøger 2015)

Erling Prang: Min tid på Bøgildgaard og Oustruplund (i Brudstykker fra Blicheregnet. Blicheregnet's Museumsforening Årsskrift 2015)

Maria Rytter: Godhavnsrapporten (2011)

Claus Øgendahl: Socialpædagogernes historie (2000)

Samtaler med: Marianne Thygesen, Carl Peter Rasmussen, Mona Bendt, Inge Beuchert, Ida Jaede, Ole Hingebjerg, Erling Prang, Søren Foged Thomsen, Hans-Henrik Brandt og Søren Andersen.

Hjemmeside: www.anbragtihistorien.dk